

Różne aspekty opisu dokumentów ikonograficznych w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Warszawskiej na przykładzie kolekcji fotografii Henryka Poddębskiego

JOLANTA B. KUCHARSKA, MARIA MILLER, MAŁGORZATA WORNBAR
Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej, Warszawa

Streszczenie

Artykuł powstał na bazie prac nad tworzeniem kolekcji ikonograficznej w Bibliotece Cyfrowej PW, ze szczególnym uwzględnieniem zdjęć Henryka Poddębskiego, wybitnego warszawskiego artysty fotografa i dokumentalisty z okresu międzywojennego. Ze względu na specyficzne cechy (brak danych tekstowych do opisu) dokumenty ikonograficzne stanowią najtrudniejszy do skatalogowania materiał biblioteczny. Dodatkową trudność stwarza brak opublikowanej polskiej normy oraz przepisów opracowanych przez Centrum NUKAT. Artykuł stanowi próbę przedstawienia różnych elementów opisu formalnego i rzeczowego dokumentu ikonograficznego oraz przydatności stosowanych zasad z punktu widzenia użytkowników i bibliotekarzy Bibliotek Cyfrowych.

Słowa kluczowe: katalogowanie, katalogi komputerowe, zbiory specjalne, metadane, dokumenty elektroniczne, dokumenty ikonograficzne, biblioteki cyfrowe, Henryk Poddębski, fotografia dokumentalna, fotografia polska, digitalizacja

Istnieje wiele definicji charakteryzujących dokumenty ikonograficzne. Najpopularniejsza z nich określa tę grupę materiałów bibliotecznych jako dokument graficzny, którego treść jest przedstawiona w postaci obrazu. Biblioteka Narodowa, opierając się na francuskiej normie, definiuje dokument ikonograficzny jako „dwuwymiarowy, nieruchomy, nieprzeznaczony do projekcji obraz utrwalony dowolną techniką na przenośnym podłożu”¹. Zapewne podobnie określa ten dokument nie zatwierdzona jeszcze polska norma. Na skonfrontowanie tej informacji musimy jednak jeszcze trochę poczekać.

Jest wiele rodzajów dokumentów ikonograficznych, zaliczamy do nich m. in.: grafiki, rysunki, dzieła malarskie, fotografie (pozytywy, negatywy), matryce graficzne, plakaty, zaproszenia, kartki pocztowe, medale i wiele innych.

Biblioteka Cyfrowa Politechniki Warszawskiej wprowadziła do swoich zbiorów fotografie, jako jedne z pierwszych dokumentów ikonograficznych.

Zbiór ikonograficzny stanowi najmłodszą kolekcję w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej. Powstał w 2005 roku w wyniku przejęcia materiałów fotograficznych znajdujących się w Bibliotece Instytutu Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa w Warszawie, pochodzących ze zlikwidowanej w 1976 roku Pracowni Ikonograficznej Instytutu Kształtowania Środowiska, kontynu-

¹Format MARC 21 rekordu bibliograficznego: dokumenty ikonograficzne: wersja 2008. Oprac. Agata Pietrzak. Warszawa 2008, s. 1.

ującego działalność Instytutu Urbanistyki i Architektury². Obejmuje około 40 000 pozytywów (od końca XIX w. po rok 1976) – głównie czarno-białych, o formacie 13 × 18 cm – naklejonych na karty inwentaryzacyjne wielkości A4³. Drugą część kolekcji stanowi zespół około 18 000 diapozytywów powstałych od końca lat 50. do 1978 roku (w tym znaczną część barwnych). Zabezpieczone i oczyszczone z kurzu zdjęcia (25 skrzynek po 4 szuflady) umieszczono w Pracowni Narodowego Zasobu Bibliotecznego. Ponieważ nie zachowały się żadne inwentarze ani katalogi fotografii, przeprowadzono ich wstępną inwentaryzację. W przypadku diapozytywów zachowały się katalogi – kartkowy oraz rzeczowy.

Jedną z bardziej interesujących kolekcji autorskich jest zbiór około 175 fotografii warszawskiego dokumentalisty Henryka Poddębskiego (1890-1945). Są to odbitki wykonane w latach sześćdziesiątych z oryginalnych negatywów autorskich. Swoją przygodę z fotografią rozpoczął artysta na początku drugiej dekady XX wieku jako pracownik znanej warszawskiej oficyny Gebethnera i Wolffa. Obcując z pięknie ilustrowanymi książkami sam sięgnął po aparat fotograficzny. Mimo że nie posiadał zawodowego wykształcenia fotograficznego, po zakończeniu działań I wojny światowej, postanowił poświęcić się fotografii zawodowo. Jeszcze przed 1918 rokiem pełnił funkcję sekretarza Komisji Fotograficznej Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, któremu ofiarował swoje wczesne prace. W początku lat dwudziestych założył zakład fotograficzny przy ulicy Marszałkowskiej 125. Otrzymywał liczne zamówienia od osób prywatnych i firm państwowych, między innymi Referatu Turystyki Ministerstwa Robót Publicznych (później Wydziału Turystyki Ministerstwa Komunikacji), Wydziału Propagandy Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Oświaty (ilustracja podręczników szkolnych), Ministerstwa Spraw Wojskowych, dla którego fotografował przede wszystkim obiekty i ćwiczenia Korpusu Ochrony Pogranicza na Polesiu, Wileńszczyźnie i Podkarpaciu. Odbiwał podróże fotograficzne na zlecenie Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, Referatu Turystyki Ministerstwa Komunikacji oraz urzędów wojewódzkich w Krakowie i Stanisławowie. W latach trzydziestych towarzyszył ze swoim obiektywem powstawaniu nowego miasta portowego – Gdyni. Przez cały okres twórczości dokumentował życie i wygląd rodzinnego miasta – Warszawy. Fotografował dzieła sztuki oraz rękodzieła artystycznego – chyba jak nikt inny potrafił wydobyć deseń i fakturę tkaniny. Szczególnymi walorami odznaczały się jego fotografie krajobrazowe. Drzewa przydrożne, jeziora, szczyty górskie, bocianie gniazda czy koleiny w śniegu ukazane zostały w sposób malarski. Wykonywał znakomite zdjęcia reporterskie. U Henryka Poddębskiego często zamawiano serwisy fotograficzne na wystawy i targi, zarówno krajowe, jak i zagraniczne. Artysta posługiwał się aparatami wielkoformatowymi. Używał przede wszystkim klisz szklanych o formacie 13 × 18 cm. Na początku lat trzydziestych, jako jeden z pierwszych fotografów zawodowych w naszym kraju, stał się entuzjastą małoobrazkowego aparatu fotograficznego „Leica”, który dawał znacznie większe możliwości w terenie niż ciężki aparat na płyty szklane. Jakość zdjęć wykonanych nim przez Poddębskiego niewiele ustępuje tym pierwszym. Odbitki autorskie wykonywał na papierach firm „Agfa” i „Fraszek”. Sygnował je za pomocą suchej pieczęci w prawym dolnym rogu w formie facsimile „H. Poddębski”. Często na odwrocie znajdowała się też tuszowa pieczęć z jego nazwiskiem oraz adresem domowym i numerem telefonu. Odbitki, nawet te archiwalne, nie zawierały informacji o dacie wy-

² Pracownia działała od 1952 r.

³ Zapewne jest to najcenniejszy fragment znacznie większej kolekcji, liczącej w 1976 r. około 200 000 kart.

konania zdjęcia. Artysta podawał ją zazwyczaj na pergaminowych koszulkach chroniących klisze⁴. Negatywy Poddębskiego charakteryzowała niezwykła staranność wykonania. W okresie międzywojennym artysta wielokrotnie wystawiał swoje prace, między innymi na Wystawie Fotograficznej w Poznaniu w 1922 roku (I nagroda Departamentu Kultury i Sztuki), Międzynarodowej Wystawie Turystycznej w Grenoble (1925), I Wystawie Fotografii we Lwowie, Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu (1929), IV Międzynarodowym Salonie Fotografiki w Wilnie (1930), Międzynarodowej Wystawie Fotografii w Brukseli (1930 – dyplom honorowy), Wystawie Fotografiki Wojskowej w Warszawie (1937) oraz Wystawie Światowej w Nowym Jorku w 1939 roku. Jego prace zamieszczone zostały w obu tomach „Almanachu Fotografiki Polskiej” (1934 i 1937) wydanych staraniem Fotoklubu Polskiego. Do wybuchu wojny zbiór fotograficzny Poddębskiego liczył ponad 20 000 negatywów. Przed wybuchem Powstania Warszawskiego został przeniesiony z atelier przy ul. Marszałkowskiej do mieszkania przy ul. Zajęcej 7 i dzięki temu udało się ocalić przynajmniej część negatywów⁵ i znaczną liczbę archiwalnych odbitek autorskich⁶. Sam artysta – po upadku Powstania Warszawskiego – znalazł się w obozie w Veihingen koło Stuttgartu, w którym zginął w 1945 roku.

Dzięki uzyskaniu zgody właścicielki praw autorskich – córki artysty – powstała możliwość umieszczenia prac Henryka Poddębskiego w Bibliotece Cyfrowej PW (bcpw.bg.pw.edu.pl). Planujemy digitalizację całego zbioru ikonograficznego, z zastrzeżeniem, że do biblioteki cyfrowej trafią jedynie zdjęcia o ustalonym statusie prawa autorskiego. Pozostałe fotografie zostaną udostępnione na terenie biblioteki⁷.

Digitalizacja stworzyła nowe możliwości w archiwizacji i udostępnianiu zbiorów fotograficznych. Powstało w związku z tym kilka inicjatyw, m.in. projekt TAPE w ramach unijnego programu Kultura 2000, dotyczący zabezpieczania kolekcji audiowizualnych jako istotnej części dziedzictwa kulturowego Europy. Skierowany był w szczególności do tych instytucji, w których materiały audiowizualne nie stanowią głównej części zbiorów, a jednym z jego celów było promowanie świadomości potrzeby zabezpieczenia i ochrony kolekcji audiowizualnych. Również program operacyjny „Dziedzictwo Kulturowe”, realizowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego uwzględnia znaczącą rolę digitalizacji fotografii jako elementu cyfryzacji zasobów bibliotecznych i archiwalnych. Wybór standardu do opracowania zbiorów fotograficznych stanowił problem od dawna, zarówno dla bibliotek, jak i archiwów czy muzeów. W latach 2000-2003 realizując projekt SEPIA, w ramach programu „Kultura 2000”, 9 instytucji (Biblioteki, archiwa, muzea i European Commission on Preservation and Access) wypracowało rekomendację SEPIADES (Sepia Data Element Set) – dla opracowania zbiorów

⁴ Część oryginalnych koszulek zachowała się w Instytucie Sztuki PAN.

⁵ Po wojnie sprzedanych przez żonę artysty do Centralnego Biura Inwentaryzacyjnego zabytków, obecnie w Instytucie Sztuki PAN w Warszawie.

⁶ Obecnie własność rodziny artysty.

⁷ Zdjęcia, do celów archiwizacji zostały zdigitalizowane w formacie TIFF (rozdzielczość 600 dpi), a do publikacji w bibliotece cyfrowej skonwertowane do formatu JPEG (300 dpi). Skanowanie zdjęć wykonywane było w skali szarości o głębi 256 (8bit/px). Do zdjęć niezbyt wyraźnych w nielicznych przypadkach stosowana była maska wyostrzająca, w kilku przypadkach zdjęcia były rozjaśniane. Miniatury, zostały zeskanowane w rozdzielczości 200 dpi i stanowią ok. 10% wielkości podstawowego obrazka (jpg). Na zdjęciach dodajemy znak wodny, a w zasadzie nadruk, w prawym dolnym rogu, o treści „Copyright © 2008, BCPW”, na tyle mały, żeby nie przeszkadzał odbiorcy.

rów fotograficznych. Standard został opracowany, dołączono darmowe oprogramowanie, a jednak SEPIADES nie stał się powszechnie stosowanym rozwiązaniem. Środowisko bibliotekarskie wykorzystuje przede wszystkim standard MARC, a archiwa standard ISAD, który właściwie stosuje się do opisu zbioru archiwalnego (dopasowanego do teczki zawierającej akta). Do opisu samej fotografii archiwa używają standard EAD, wspierany przez Bibliotekę Kongresu USA. W związku z rozwojem fotografii cyfrowej na pocz. XXI w. i masowym ich wykorzystaniem przez agencje prasowe, potrzebny był ustandaryzowany opis, pozwalający na szybkie opisanie zdjęć. MARC był zbyt skomplikowany i związany z fizycznym nośnikiem, ISAD wymagał wskazania, do jakiego zbioru należy fotografia. W związku z tym, w 2001 r. dodana została w oprogramowaniu Adobe Acrobat możliwość zapisania metadanych bezpośrednio w plikach w standardzie XMP. Opis zawartości pliku zgodny z XMP można zakodować w pliku PDF, a także w formatach graficznych typu JPEG, GIF czy TIFF. Opis może być dokonany w dowolnym standardzie, również Dublin Core czy MARC. Powiązanie opisu z samym plikiem graficznym pozwala uzyskać informacje o zawartości pliku użytkownikowi, ale ograniczenie opisu tylko do opisu „wewnętrznego” przy utracie takiego pliku powoduje, że równocześnie traci się informację o tym, co zostało utracone. Tego rodzaju rozwiązanie jest nie do przyjęcia dla bibliotek czy archiwów. Czy powstanie ujednoczony standard? Wygląda na to, że niekoniecznie. „Zespół do spraw digitalizacji” powołany przez Ministra Kultury w 2006 r. wstępnie wskazywał na „branżowe” rozwiązanie: MARC dla bibliotek i EAD (zakodowany ISAD) dla archiwów oraz Dublin Core, jako standard dopuszczalny do uporządkowania informacji dla opracowania zbiorów powstałych w wyniku digitalizacji.

W opracowaniu dokumentów ikonograficznych można zastosować dwie metody, grupową/zespołową oraz opracowanie jednostkowe/indywidualne. Pierwszą metodę stosuje się dla utworzonej w sposób sztuczny grupy dokumentów zebranych w całość ze względu na jej unikatowość, wspólną proveniencję, zasady przechowywania, opracowania bądź np. wspólny temat. W przypadku Biblioteki Cyfrowej PW, ze względu na dużą wartość historyczną zdjęć Henryka Poddębkiego, przyjęliśmy zasadę opracowania jednostkowego. Katalogowanie poprzedza żmudny proces gromadzenia informacji niezbędnych do stworzenia opisu bibliograficznego. Źródła, z których należy czerpać dane, określają normy i przepisy⁸.

Wszystkie materiały prezentowane do tej pory w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Warszawskiej opracowywane są wg ściśle określonych procedur wypracowanych we współpracy z Narodowym Uniwersalnym Katalogiem Centralnym NUKAT. Podobny tryb chcemy zachować w przypadku dokumentów ikonograficznych, chociaż trudności stwarza tu brak opublikowanej normy oraz przepisów bibliograficznych opracowanych przez Centrum NUKAT.

Procedura dotychczasowa wygląda następująco: praca rozpoczyna się na oprogramowaniu Virtua. W pierwszej kolejności zakładane są rekordy wzorcowe dla wszystkich haseł, które będą wykorzystane w opisie katalogowym. Następnym krokiem jest stworzenie dwóch odrębnych opisów bibliograficznych z wykorzystaniem formatu MARC 21 dla różnych rodzajów dokumentu, dla dokumentu ikonograficznego i dla dokumentu elektronicznego o dostępie zdalnym. Po zatwierdzeniu rekordów przez Administratorów Centrum NUKAT, bibliotekarz przystępuje do stworzenia opisu bibliograficznego w formacie Dublin Core w oprogramowaniu dLibra. Opis można wykonać metodą

⁸ Polska Norma PN-N-01152-4: Opis bibliograficzny. Dokumenty ikonograficzne; Sanetra Krystyna: Format MARC21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu ikonograficznego. Warszawa 2008 (nie opublikowane).

konwersji lub ręcznie przenosić dane. Każda z tych metod ma swoje wady i zalety, ale tak naprawdę nie ma to zupełnie znaczenia, na jaki sposób się zdecydujemy. Konwersja wymaga poprawienia każdego atrybutu w formacie Dublin Core. Ręczne przenoszenie danych przez kopiowanie może wydawać się pracochłonne, za to nie tracimy czasu na modyfikację.

Ten sposób tworzenia opisów bibliograficznych w bibliotece cyfrowej przyjęto z myślą o wszystkich użytkownikach bibliotek oraz Internetu. Zapewnia on spójność zarówno haseł, jak i opisów bibliograficznych z Narodowym Uniwersalnym Katalogiem Centralnym, co ma istotne znaczenie w procesie wyszukiwania informacji przez użytkownika. Rekordy w katalogu NUKAT i w Bibliotece Cyfrowej PW, mimo wspomnianej spójności bardzo się od siebie różnią. Powodem tego są odmienne formaty w jakich zostały zapisane. Format MARC⁹ określa sposób opisu danych bibliograficznych. Natomiast Dublin Core jest standardem metadanych wykorzystywanym do opisu zasobów cyfrowych. Metadane to wg M. Nahotki „ustrukturyzowane, czytelne maszynowo dane, zawierające charakterystykę cyfrowych obiektów informacyjnych, służącą ich efektywnemu oraz trafnemu wyszukiwaniu, szczególnie w wielkich zasobach informacyjnych w Internecie, zarządzaniu nimi i ich wartościowaniu”¹⁰. Wikipedia definiuje je jako „dane o danych”¹¹. Często nazywane są też informacją o informacji.

Dublin Core¹² definiuje 15 atrybutów. Do opisu dokumentów ikonograficznych wykorzystujemy ok. 10 elementów formatu DC w zależności od ilości danych pozyskanych z i spoza katalogowanego dokumentu.

Oto kilka elementów formatu DC i sposób ich wypełniania w BCPW:

Tytuł (Title) – dane do tego pola powinno się podawać w formie występującej na dokumencie. Może to być tekst umieszczony przez autora na awersie, na rewersie, na oryginalnej oprawie, opakowaniu dokumentu. Dopuszcza się tekst napisany odręcznie przez autora oraz uzyskany m.in. np. z negatywu¹³. Jeżeli nie mamy takich danych, szukamy napisów dokonanych przez kolejnych właścicieli. Często zawierają one opisy osób i obiektów lub miejsc przedstawionych na fotografii. Tytułów szukamy też na dokumentach towarzyszących lub innych egzemplarzach, jeżeli takie istnieją. W dalszej kolejności zaglądamy do literatury specjalistycznej m.in. katalogów, bibliografii, słowników biograficznych, encyklopedii, Internetu. W ostateczności określamy tytuł na podstawie obrazu utrwalonego na fotografii. Tytuł utworzony przez katalogującego powinien w pełni charakteryzować zawartość lub temat fotografii. Do każdego tytułu dodajemy nazwę geograficzną. Pomijamy informacje

⁹ Marc Standards. W: [on-line]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.loc.gov/marc/>

¹⁰ Nahotko M., *Metadane*, Kraków 2004: 15.

¹¹ Wikipedia, wolna encyklopedia: W: [on-line]. Dostępny w World Wide Web <http://pl.wikipedia.org/wiki/Metadane>

¹² Dublin Core. W: [on-line]. Dostępny w World Wide Web: <http://dublincore.org/documents/1999/07/02/dces/>

¹³ Zdarza się, że artysta publikował tę samą pracę pod różnymi tytułami: np. Jan Bułhak wykonując w 1916 r. dokumentację fotograficzną dla Organizacji Kuchen Ludowych miasta Wilna jedno ze zdjęć zatytułował *Głodne dzieci*. Ten sam motyw opublikowany w „Photograms of the Year” z 1932 r. nazwał *Dzieci ludu*. Fotogram prezentowany na wystawie we Lwowie w 1937 r. nosił tytuł *Dzieci*. Reprodukacja zdjęcia w numerze 6 National Geographic z 1938 r. nosiła tytuł *Life is real, life is eastnest* (s. 784). Podpis *Dzieci Wilna* umieścił na pocztówce wydanej w 1938 r. nakładem Książnicy Atlas ze Lwowa. Za: Kucharska J. B. *Jan Brunon Bułhak (1876-1950). Artysta, dokumentalista, reporter* (w przygotowaniu).

o pochodzeniu tytułu, nie dodajemy określenia typu dokumentu oraz nie stosujemy nawiasów kwadratowych. Inaczej wygląda sytuacja w katalogu NUKAT. Za rzecz bardzo istotną uważa się wyraźne odróżnienie danych przejętych z dokumentu od danych przejętych z innych źródeł oraz pochodzących od katalogującego. W rekordzie bibliograficznym wprowadzanym do katalogu NUKAT informacje do poszczególnych stref opisu przejęte spoza źródeł uznanych za podstawowe, ujmuje się w nawiasy kwadratowe i uzupełnia odpowiednią uwagą w polu 500. W bibliotece cyfrowej atrybut Źródło (Source) odsyła użytkownika do opisu w Formacie MARC21 w katalogu NUKAT. Nie ma więc potrzeby powtarzania wszystkich informacji w formacie DC. W przypadku fotografii Henryka Poddębskiego, na których nie ma żadnego tekstu, każda informacja zawarta w polach opisu bibliograficznego (MARC21) będzie ujęta w nawiasy kwadratowe i uzupełniona o uwagi w polach typu 5XX.

Twórca (Creator) – w tym polu podajemy nazwę autora fotografii. Hasło autorskie przejmujemy w formie ustalonej w kartotece haseł wzorcowych NUKAT.

Temat i słowa kluczowe (Subject and Keywords) – ten element formatu DC jest przeznaczony na opis rzeczowy w formie słów kluczowych. Na opracowanie rzeczowe w BGPW składają się: klasyfikacja według symboli UKD, słowa kluczowe oraz kod ustawienia dokumentu na półce. W bibliotece cyfrowej do zatematowania dokumentu używamy wyłącznie swobodnych słów kluczowych. Przejmujemy hasła z kartoteki haseł wzorcowych tworzonych w Bibliotece Głównej PW, ale pozwalamy sobie też na pewną dowolność. Nasza kartoteka słów kluczowych budowana jest zgodnie z metodyką budowy tezaurusów, ale wykorzystano tylko metodę tworzenia jednostek leksykalnych. Słowa kluczowe posiadają formę rzeczowników i najczęściej są to terminy używane w literaturze fachowej. Jeżeli to możliwe, zachowujemy naturalny szyk wyrazów. Ponieważ dokument ikonograficzny nie posiada tekstu przeszukiwalnego, staramy się wpisywać w ten atrybut jak najwięcej fraz, aby użytkownik otrzymał pożądaną informację. W przypadku książek (przeszukiwalnych pełnotekstowo) każde słowo z tekstu wchodzi do słownika. Natomiast dokument ikonograficzny wymaga innej formy odtworzenia jego treści. Uznaliśmy, że będą to słowa kluczowe, czasem wzbogacane o propozycje naszych użytkowników. Część haseł, które nie wchodzi w skład kartoteki haseł wzorcowych, BGPW dobierana jest w taki sposób, aby nie odbiegała leksykalnie od pozostałych. Zawsze jednak są to słowa, które najlepiej opisują zawartość fotografii. Wśród nich spotkać można wiele nazw własnych oraz nazwy osobowe we wszystkich możliwych formach (np. autor obiektu), które umieszczamy w słowniku synonimów. Im więcej słów kluczowych, tym łatwiejsze zidentyfikowanie cyfrowej postaci dokumentu bibliotecznego. W przypadku fotografii stosujemy kilkanaście, a nawet więcej słów kluczowych (ryc. 1), mających ułatwić nie tylko wyszukanie zdjęcia użytkownikom, ale i analizę jego zawartości. Stosowane w przypadku fotografii Poddębskiego słowa kluczowe, tworzone były na podstawie m. in. haseł występujących w Katalogu Zabytków Sztuki, encyklopedii PWN, Słowniku Terminologicznym Sztuk Pięknych pod red. S. Kozakiewicza, częściowo również intuicyjnie. Wiele bibliotek cyfrowych, opracowujących dokumenty ikonograficzne, nie docenia tego atrybutu. Słowa kluczowe bywają bardzo skromne i w związku z tym nie spełniają swojej roli, jaką jest rozszerzenie dostępu do informacji o tych dokumentach. Istnieje bardzo małe prawdopodobieństwo, że użytkownik będzie poszukiwał np. fotografii lub pocztówki wg tytułu, który został sformułowany przez katalogującego. W przypadku dokumentu ikonograficznego atrybut „Subject and Keywords” jest najważniejszym elementem opisu.

Zamek Królewski w Warszawie. Sala Wielka

- Informacja bibliograficzna :
 - Tytuł : Zamek Królewski w Warszawie. Sala Wielka
 - Autor : Poddębski, Henryk
 - Data wydania oryg. : 1929
 - Temat i słowa kluczowe : Andre le Brun ; architektura 18 w. ; architektura klasycystyczna ; architektura polska ; architektura rezydencjonalna ; Dominik Merlini ; fotografia dokumentalna ; Giacomo Monaldi ; Jakub Monaldi ; Jan Chrystian Kamsetzer ; Marcello Bacciarelli ; Mazowsze ; Polish architecture ; rezydencje królewskie ; Sala Assambłowa ; Sala Balowa ; Stanisław August Poniatowski (1732-1798) ; straty wojenne ; Warszawa ; wnętrza rezydencjonalne ; woj. mazowieckie ; zabytki architektury ; Zamek Królewski w Warszawie ; zamki
 - Opis : 12,2 x 17,0 cm ; Data budowy obiektu: 1777-1781 ; data odb. po 1960
 - Identyfikator zasobu : oai:bcpw.bg.pw.edu.pl:1149
 - Typ zasobu : fotografia
 - Format : image/jpeg
 - Powiązania : fotografia polska przed 1939 r.
 - Prawa : Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej ; Krystyna Kukiela, córka autora
 - Sygnatura BCPW : DL.000262

Pokaż treść!

Ryc. 1. Przykładowy opis fotografii w formacie Dublin Core z BCPW (zrzut z ekranu)

Opis (*Description*) – według twórców formatu to element przeznaczony na wyliczenie zawartości treści źródła. W przypadku Biblioteki Cyfrowej PW atrybut Description, zawiera informacje, które w formacie MARC 21 zaliczamy do uwag i umieszczamy w polach o etykietach 5XX. Są to na ogół dane historyczne, daty budowy obiektów, informacje o autorze obiektu (architekcie) i inne.

Współtwórca (*Contributor*) – atrybut zawiera nazwy współtwórców fotografii, a więc zakładów fotograficznych, drukarzy, autorów dokumentów towarzyszących, redaktorów, twórców kolekcji itd. Nazwy te są zgodne z formą ustaloną w kartotece haseł wzorcowych.

Data (*Date*) – w ten element DC wpisujemy datę wykonania oryginału (negatywu). Datę odbitki podajemy w polu opis.

Źródło (*Source*) – pole zawiera link do pierwotnego źródła, z którego pochodzi opisywany w bibliotece cyfrowej dokument, czyli do opisu bibliograficznego w katalogu lokalnym Aleph BGPW. Jest to wierna kopia rekordu z katalogu NUKAT.

Powiązania/Relacja (*Relation*) – w tym polu na ogół umieszczamy nazwy serii lub podkolekcji. W przypadku fotografii Henryka Poddębkiego jest to sztucznie utworzona seria: Fotografia polska przed 1939 roku.

Prawa własności (*Rights Management*) – pole zawiera informacje o prawach własności do źródła, czyli oryginału. Czasami prawa własności oprócz BGPW posiada również spadkobierca. Tak się stało w przypadku zdjęć Henryka Poddębkiego. Prawa własności do jego spuścizny posiada córka Pani Krystyna Kukiela.

Dokumenty ikonograficzne, ze względu na ich specyficzne cechy, m.in. brak informacji wymaganych do stworzenia opisu bibliograficznego, zalicza się do najtrudniejszych do skatalogowania

materiałów bibliotecznych. Na tego typu dokumentach jest bardzo mało tekstu lub wcale. Osoba katalogująca musi przetworzyć informacje wizualne na poszczególne strefy opisu bibliograficznego. Podstawę do stworzenia rekordu stanowią dane wydobyte z dokumentu, zinterpretowane z warstwy wizualnej, wzbogacone o informację spoza podstawowego źródła.

Z takimi problemami będą się borykać bibliotekarze tworzący kolekcje ikonograficzne w bibliotekach cyfrowych. Nie zmieni tego ani ukazanie się tak wyczekiwanej polskiej normy ani przepisy standaryzujące opis bibliograficzny. Brak danych zawsze będzie stwarzał możliwość błędnej interpretacji warstwy wizualnej dokumentu ikonograficznego, co m.in. spowoduje zwiększoną ilość dubletów. Być może niezbędna jest współpraca przy tworzeniu bibliotek cyfrowych z odpowiednimi specjalistami (np. historykami sztuki), przygotowującymi informacje bibliograficzne dla katalogera. Może też, dzięki Web 2.0, wkład internautów w nasze biblioteki cyfrowe okazać się pewną pomocą.

Powstaje też pytanie, czy nasze wysiłki w kwestii wzbogacania opisu bibliograficznego w dużą ilość słów kluczowych są potrzebne i czy potrzebne jest kontrolowane słownictwo, słownik, tezaurus. Użytkownika wchodzącego z Internetu tak naprawdę nie interesuje, jaki standard opisu jest stosowany. Zazwyczaj chce po prostu znaleźć zdjęcie swojej ulicy, miejscowości, z której pochodzi, drużyny piłkarskiej, jeśli jest kibicem, czy np. zdjęcie gen. Hallera, jeśli jest historykiem. Informacje, które go interesują, to przede wszystkim data wykonania zdjęcia, autor zdjęcia, ewentualnie właściciel praw autorskich. W dalszej kolejności może zastanawiać się nad dotarciem do oryginału czy opisem stanu fizycznego zdjęcia. Nie oznacza to, że mamy zaniechać wprowadzania innych elementów opisu. Bibliotekarz opracowujący opis katalogowy kolekcji lub jej obiektów powinien umieć zidentyfikować czy nawet przewidzieć potrzeby użytkowników.

Jeśli chodzi o słowa kluczowe, to wśród propozycji, wysuwanych np. na forum „Biblioteka 2.0” padł pomysł wykorzystania zapytań kierowanych przez użytkowników w wyszukiwarkach bibliotek cyfrowych, przy pomocy mechanizmu zbierającego zapytania ze wszystkich instalacji BC, z uwzględnieniem form błędnych, które można by umieszczać w słowniku synonimów. Alternatywą jest implementacja jakiegoś profesjonalnego tezaurusu, który byłby jednak pomocą głównie dla bibliotekarzy, mniej dla użytkowników. Zapytania użytkowników mogłyby pełnić rolę pomocniczą np. w wiązaniu synonimów. Przyszłość należy pewnie do struktur taksonomicznych i sieci semantycznej. Użytkownicy nie wykorzystują praktycznie w ogóle terminów ze słowników, którymi posługują się bibliotekarze – jak pokazała statystyka udostępniona przez Bibliotekę Uniwersytetu Wrocławskiego, z której wynika też, że tylko 4% użytkowników bibliotek cyfrowych wyszukuje z wykorzystaniem ograniczonym do atrybutu „Słowa kluczowe”.

Przeprowadzenie badań zapytań użytkowników, nie tylko zresztą bibliotek cyfrowych, oraz zestawienie ich ze statystyką określającą częstotliwość wykorzystywania przez czytelników słów kluczowych tworzonych przez bibliotekarzy i istniejących w opisach, mogłoby dać materiał pozwalający określić preferencje i profile czytelników.

Kolekcja ikonograficzna w Bibliotece Cyfrowej PW jest w fazie rozwoju. Referat, powstały na bazie naszych dotychczasowych doświadczeń z prac nad jej tworzeniem, stanowi próbę przedstawienia różnych elementów opisu formalnego i rzeczowego dokumentu ikonograficznego oraz przydatności stosowanych zasad z punktu widzenia użytkowników i bibliotekarzy bibliotek cyfrowych.

Piśmiennictwo

- [1] Format MARC 21 rekordu bibliograficznego: dokumenty ikonograficzne: wersja 2008. Oprac. Agata Pietrzak. Warszawa 2008.
- [2] J.B. Kucharska, *Henryk Poddębski (1890-1944)*¹⁴. W: *Dagerotyp nr 5. Materiały do historii polskiej fotografii*. Warszawa 1996: 11-24.
- [3] M. Nahotko, *Metadane*. Kraków 2004.
- [4] Wikipedia, wolna encyklopedia, <http://pl.wikipedia.org/wiki/Metadane> [cytowany listopad 2008].
- [5] Marc Standards, <http://www.loc.gov/marc/> [cytowany listopad 2008].
- [6] Dublin Core, <http://dublincore.org/documents/1999/07/02/dces/> [cytowany listopad 2008].
- [7] Forum Biblioteka 2.0, *Tezaurus dla bibliotek cyfrowych*. <http://forum.biblioteka20.pl/> [cytowany listopad 2008].
- [8] Forum Biblioteka 2.0, Hasła formalne, przedmiotowe, rzeczowe: <http://forum.biblioteka20.pl/> [cytowany listopad 2008].
- [9] Lista 20 najczęściej zadawanych pytań w systemie dLibra. Statystyka ze strony Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, <http://www.bu.uni.wroc.pl/bcredaktor/statystyki.php>
- [10] P. Chojnacki, R. Morawski, *Digitalizacja i opracowanie fotografii z zasobu IPN w systemie ZEUS*, Konferencja naukowa *Fotografia w nowoczesnym archiwum*, Warszawa 27. 10. 2008 r.
- [11] K. Schmidt, *Standardy tak, ale jakie i czy za wszelką cenę?* Konferencja naukowa *Fotografia w nowoczesnym archiwum*, Warszawa 27. 10. 2008 r.
- [12] M. Górny, J. Skutecki, *Problemy udostępniania zbiorów ikonograficznych w bibliotekach cyfrowych*, <http://www.inib.uj.edu.pl/konfer/ki/index.html>

¹⁴ Podana błędna data śmierci, zweryfikowana po ukazaniu się artykułu.

